

LUCEA FERUL

REVISTĂ LITERARĂ

APARE:

În 1 și 15 a fiecărei luni, după stil nou.
Prețul unui exemplar 50 bani.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

VI., STRADA VÖRÖSMARTY 60a

ABONAMENTUL:

Pe 1 an 10 cor., pe jumătate de an 5 cor.
Pentru străinătate 1 an 15 franci.

† Dr. IOAN RAȚIU.

Încă o zi de jale pentru necăjitul neam românesc din țara Ardealului, jalnică zi în călindarul neamului nostru de pretutindeni: înainte mergătorul stegar al luptelor cu oțelit duh rînduite și în vremi de grea obidă desfășurate — căzut-a. Jalea și teama nedumerită de vremile viitoare — ce resimte turma părăsită de păstor, — cuprinde sufletul obștei române din țeara noastră, căci cine știe de câte-ori se va rîndui mersul vremii până-ce dat va fi Românilor Ardeleni bărbatul menit să umple cu vrednicie golul rămas în urma falnicului bătrân, — să înlocuiască în toate ale sale cu deplină vigoare pe răposatul înaintaș politic al nostru: *Dr. Ioan Rațiu*.

Rînd pe rînd se pogoară în groapă reprezentanții generației bătrâne, părtași unor vremi atât de frumoase, cari au trăit o viață întreagă călăuziți de însuflețire caracteristică timpului ce i-a născut, moșnegi venerabili cu avânt tineresc, cu cinste și inimă curată, al căror suflet de multe-ori amărît a fost de graiul nesocotit și condeiele potrivnice răsărite din nenorocitul duh al vremii noastre. — Să duc pe rînd nestorii luptelor noastre naționale și cu ei vedem mu-

tându-se în alte lumi de pe arena neamului nostru: trezvia duhului purtat cu curățenie, dragostea de muncă obștească, vigoarea și perseveranța încălzită de idealism.

Și teamă ne cuprinde, că adînc înțeleni-se-a ogorul luptelor unui neam obidit.

Clipe însuflețitoare răsar înaintea ochilor nostri din înșiruirea faptelor răposatului Dr. Ioan Rațiu, și sunt oglinda curată a istoriei naționale de o jumătate de veac a Românilor din țeara ungu-rească.

Părtaș tuturor acțiunilor publice — și conducător decenii de-arîndul al celor mai mărețe afirmări ale noastre, — acest cap luminat a săvîșit muncă de redesteptare națională și apărător cu bun temei ne-a fost frumosul bătrân.

Il vedem atunci, când se scria anul: *patruzeci și opt*, când duhul vremii sdrobește zăvoarele umilinței; il vedem pe tînărul teolog desbrăcându-și haina de slugitor al Domnului — și încingînd sabia — pribegind pe plaiurile Ardealului, vestind necăjiților Români răsărirea luminii, il vedem alături cu visăto-

rul nostru erou *Iancu* în fruntea lăncerilor, ce bat drumul către *Mărișel*...

Și când au apus zilele grele, de grea răsplătire, — când bărbații de inimă încep opera fortificării noastre culturale, el căutându-și tărâm mai prielnic folosului obștesc, urmează studiile la drepturi și clădind pe bun temeii — ajunge un însemnat factor în vrednica pleiadă a bărbaților, cari luptă pentru câștigarea drepturilor noastre politice.

Avram Iancu moare de jalea iluziilor zădărnice cu mintea întunecată, Dr. Ioan Rațiu, Iacob Bologa și Ilie Măcelariu pornesc cu jalbă „la Impăratu” și îmbrăcați în portul nostru românesc cer dreptate.

Atâta poezie planează asupra sufletelor acestei vremi. Răposatul Rațiu devine cu încetul conducătorul mișcărilor noastre; urmând epoca de asuprire, factorii politice de pe atunci decretează pasivitatea, înființează comitetul național, în frunte cu Dr. Rațiu. Cei din urmă 20 de ani din viața răposatului sunt petrecuți în neobosită activitate. Acțiunile noastre politice *bătrânul* Rațiu le conduce, și în 1892 ascultând *glasul inimii* poporului nostru întărit de tradițiile veacurilor pline de încercări însenează cea mai grandioasă manifestațiune politică din timpul mai nou — plecând la Impăratul cu *Memorandul*, în care scrisă era durerea unui neam întreg. Dat ne-a fost să vedem rostul dureros al

așteptărilor zadarnice, dar am văzut totodată oglinda inimei poporului nostru atât de curată și luminoasă, — încât ne-am întărit cu nădejde pentru viitorime.

Dr. Ioan Rațiu și vrednicii săi tovarăși au intrat în zidurile reci ale temnițelor — și cu toții ne aducem aminte de falnicul bătrân când îl vedeam încurajând șirele poporului, ce-l cântă în doine și pornind la temniță din mijlocul celor 20.000 de Români ce porniseră cu fală și multă amărăciune la cetatea Clujului.

Multe doine s'au cântat atunci și multe flori au căzut la picioarele stegarului când s'a dus Rațiu să pătimească temniță și s'a reîntors pe urmă să-și vadă casa pustiiată...

De atunci până la moarte fără conținere a muncit acest bărbat. De-aceea perdrea lui e *un adânc simțit gol* în șirele luptătorilor noștri.

Tinerimea totdeauna a purtat o stimă neclintită pentru acest bătrân pururi tiner, — și astăzi cu adâncă durere plângem pierderea unui vrednic izvor de însuflețire, și nedumeriți căutăm în șirele oamenilor noștri pe cel merit să-l înlocuiască.

Aducerea aminte totdeauna îi vom păstra-o, și chipul lui măreț călăuzi-ne-va pe drumul aspirațiilor noastre naționale.

D-zeu să-l odichnească cu dreptii și să grijească steaua necăjitului nostru neam.

Octavian Goga.

Jarnă.

Luț Sandu.

Ninge!...

Și fulgi ușori de nea să cern,

Să topesc, apoi ca visul.

Pe pământ când se aștern:

Tu zărești în tine-abisul

Neființei din etern,

Ninge!...

Și din zarea depărtată

Nici un sgomot nu brăzdează

Liniștea, ce te îmbală:

Sbori cu gândul, ce visează

În lumea ta ruinată.

Ninge!...

Lasă cât o vrea să ningă: —

Visuri albe-s fulgi grosi.

Nu lăsa să te învingă

Raza ochilor frumoși:

Vieața să-ți-o stingă!...

Craiova.

Constantin, S. Stoenescu.

ADAM SMITH.

(Fine).

Smith trece apoi și cercetează însemnătatea divisiunii muncii. Aceasta este partea cea mai aleasă a cercetărilor sale. Nimenea până la dânsul nu ilustrează așa de plastic însemnătatea divisiunii muncii. Și dacă chiar nu s'ar putea adevăra unele afirmațiuni, că Smith ar fi arătat cel dintâu minunatele rezultate ale divisiunii muncii, căci știm de es. că phisio-crații încă se ocupară cu această chestiune — totuși îi rămâne meritul de a fi zugrăvit cel dintâu atât de expresiv înțelesul ei. Smith nu s'ar născușe a cerceta mai aprofundat după originea divisiunii muncii, căci această cercetare i-s'ar pare a cădea în afară de cercul cercetărilor economice. S'ar mulțumește a constata că-și are originea în natura oamenilor de-a fi avisați unii la alții, în schimb. Am văzut în cele premerse cum — după Smith — schimbul cu divisiunea muncii s'ar condiționează reciproc. Această împrejurare explică faptul, că el nu poate să cerceteze de cât numai partea tehnică a divisiunii muncii, iar desavantajele împreunate cu această divisiune nu le vede.

În fine relativ la muncă Smith face deosebire între muncă productivă și neproductivă și aceasta sub influența tendinței de atunci de-a înțelege, că s'ar produce ceva numai atunci, când s'ar crează materialicește. Cu toate acestea nu s'ar poate admite că Smith n'ar fi cunoscut și n'ar fi priceput valoarea muncii productive în sens modern. El a cunoscut și a înțeles pe deplin valoarea muncii intelectuale, el singur zice, că e o muncă onorabilă, folositoare și necesară, numai cât credincios riguroasei credințe, că a produce însemnează a crea valori materiale, n'ar cutezat să considere și munca intelectuală ca muncă productivă. Rezultatele muncii intelectuale nu s'ar puteau defini așa de bine și ușor ca ale muncii materiale. Ar fi trebuit să observe Smith că și produsele muncii intelectuale reprezintă valori economice.

Cât privește opiniunile lui Smith despre capital știm, că deja Turgot arătase însemnătatea acestuia, ocupându-se în special cu analiza procentului. De bună samă Turgot a exercitat destulă influență asupra lui Smith. Cu toate acestea Smith nu s'ar estinde prea mult, ba chiar nici cât trebuie, asupra chestiunii capitalului. Causa e a s'ar căuta în împrejurarea că Smith — după cum deja am arătat — nu privește capitalul ca factor deosebit de producțiune. Acesta e fătul naturei și al muncii și numai în legătură cu această din urmă reprezintă forță de producțiune. Astăzi din contră s'ar constată, că munca fără capital nu poate valora mult. Pe punctul de vedere al lui Smith stau astăzi socialiștii, ceea-ce s'ar poate vedea cu deose-

bire la Marx în scrierea sa „Das Kapital“. — Mai justă ni-s'ar părea opiniunea, că munca și capitalul sunt doi factori deopotrivă însemnați în producțiune. Rösler zice, că Smith nu știe să stabilească relațiile dintre muncă și capital. Pentru-ce să fie capitalul subordonat muncii și nu vice-versa? Constată, că Smith analizează capitalul și — vom vedea mai târziu — și pământul numai după relațiile lor față de muncă.

În legătură cu tractatul despre capital s'ar ocupa și cu ideea despre cruțare, căci zice, cruțarea ne duce la agonisirea capitalului. Unii zic, că ideea aceasta ar fi împrumutat'ă de la Hobbes, dar că de alt-fel, ar fi fost primul, care ar fi observat rolul cel mare, ce'l joacă cruțarea în agonisirea de capital și ajungerea buneii stări a națiunilor. După alții însă de la Turgot, care de asemenea arată, că cruțarea e calea pentru agonisirea capitalului. Or cum ar sta întrebarea aceasta e aproape indiferent, căci în general teoriile sale despre capital nu corespund. E de înțeles însă. Unilateralitatea cu care a tractat ideea despre muncă l'ar făcut — pentru ca să rămână consequent — să cadă în aceeaș eroare.

Deși Smith n'ar tractat destul de evident singularității factorii ai producțiunii, totuși partea, ce s'ar referă la producțiune e destul de concentrată și din toată reese ideea fundamentală, pe care își clădește teoriile sale: libertatea economică. Nu tot astfel vom putea zice despre partea, în care s'ar tractează circulațiunea bunurilor.

În această parte unele chestiuni sunt es-puse prea pe scurt, sau nu sunt de fel tractate. Altele din contră sunt tractate prea pe larg cu deosebire acele, pe cari le poate discuta în legătură cu teoria muncii. Vorbește pe larg despre bani, preț și valori. Cu deosebire ceste două chestiuni din urmă sunt cele mai însemnate. Ele formează un nou razim pentru socialiști.

După Smith banii sunt motorul circulațiunii. Cu această asemănare a isbit să caracterizeze destul de bine rolul de mijlocitor, de schimb și măsurător de valori al banilor, precum și însemnătatea acestora în circulațiune. Cu toate acestea ține de nebasată aserțiunea mercantiliștilor, că adevărații bani ar forma bogăția unei națiuni. Întreținerea banilor e grea și costisitoare și reduce venitul național.

Vorbind despre valori, Smith nu s'ar poate emancipa de sub influința teoriilor sale despre muncă. Știm, ca el făcuse deosebire între muncă productivă și muncă neproductivă, numind ori-ce muncă intelectuală de neproductivă. Despre valori încă zice că numai acele au a

să considera de atari, cari represintă bunuri materiale. Dacă însă ar fi observat bine ar fi trebuit să admită, că și pe terenul intelectual se pot crea valori.

Un bun poate avea — după dânsul — o valoare usuală și o valoare de schimb. O analizează numai pe aceasta din urmă, considerând munca întrebuițată pentru producțiunea respectivului bun. Vedem dară, că la analiza-rea valorilor ia de basă munca. In aceasta caută socialiștii un nou isvor pentru teoriile lor. Că Smith a ajuns să esplice valoarea astfel, e de înțeles. Epoca, în care a trăit el a avut să treacă prin schimbări uriașe. Intre astfel de împrejurări nu e mirare, că Smith, ca să poată câștiga muncii locul ce-î compete, a fost oare-cum constrâns la esagerări. Economiștii de mai târziu recunosc unilateralitatea acestei teorii, căci nu numai munca are să fie considerată la statorirea unei valori, ci și alți factori. Astfel teoria sa despre valori în două privințe e de excepționat, anume întâiu zice, că numai bunurile materiale au valoare și al doilea că consideră numai munca la stabilirea acestei valori.

Deosebirea între valoarea usuală și de schimb o face Smith sub influința fisiocrațiilor. Dar deosebirea aceasta nu pare a fi destul de succesă, căci ceea-ce numește el valoare usuală e mai mult o condițiune pentru valoare în general. Din punct de vedere economic e a se considera valoarea de schimb. Astfel nedefinind destul de temeinic marginile celei dintâi, a valorii usuale, ne întâlnim cu cele mai diferite păreri în scrierile ce-au apărut despre Smith.

Unii țin această împărțea de corectă, alții de eronată. In tot casul această împărțea nu e de natură a întruni consensul cugețătorilor moderni. Causa e că Smith continua și aci cu unilateralitatea teoriei sale despre muncă și cu aceasta continua totodată și eroarea dela început.

Valoarea bunurilor exprimată în bani să numește preț. Cum Smith stabilește valoarea, basat pe teoriile sale de muncă, zicând, că ori-ce valoare trebuie să fie egală cu munca întrebuițată pentru producerea respectivului bun, natural că și la definițiunea prețului nu va putea pleca din altă idee, decât a muncii. Rămâne consequent, când zice, că prețul unui bun trebuie să fie egal cu munca întrebuițată pentru producerea lui. Interesant însă, că Smith recunoaște, că în actuala organizațiune socială din preț trebuie să reeasă pe lângă salar și venitul după capital și venitul după pământ, renta foncieră. Așa ar fi trebuit să judece și la valori, căci în ultima analiză valoarea și prețul este unul și acelaș lucru. In felul acesta dacă Smith recunoaște, că în preț pe lângă salar are să se mai cuprindă și venitul după capital

și renta foncieră — tacite, el recunoaște și îndreptățește pe lângă muncă încă doi factori, cari iau parte la producțiune anume capitalul și pământul.

Prețul — zice Smith — e stabilit de ofertă și cerere. Aceștia sunt doi factori, cari îl definesc. Astăzi, în ultima analiză prețul îl stabilește tot numai oferta și cererea, va să zică cu nimic n'am fi mai departe de teoria enunțată de Smith. Au fost unii, cari s'au ocupat cu chestiunea prețului încă înainte de Smith. Așa de es. Hume, care face pendent prețul de cantitatea de bani, aflători în țară. După Smith Ricardo modifica teoria prețului într'acolo, că îi face pendent de speșele de producțiune. Atât opiniunea lui Smith, cât și a lui Ricardo cuprind în sine adevăr; ambele sunt însă cam unilaterale. Trebuie să însemnăm, că ambele aceste teorii să referesc la prețul tîrgului. Dacă considerăm, că astăzi speșele de producțiune încă au a se socoti la alcătuirea prețului, ca unele care apasă însă asupra ofertei, trebuie să constatăm, că Smith le-a observat, numai cât, ca să rămână consequent, le-a considerat nu la prețul tîrgului, ci la cel natural.

Dar între toate chestiunile tractate de Smith împărțirea venitului formează punctul de culminațiune. Am văzut mai sus cum la stabilirea prețului constată, că acesta trebuie să conțină pe lângă salarul muncii venitul după capital și renta foncieră. Din aceste considerații trebuie să pornească și la analiza-rea venitului. Adevărat, că relațiile între preț și venit sunt de tot strînse astfel ca unii dintre economiștii englezi le și tractează în comun. De alt-cum și Smith când ne vorbește despre prețul bunurilor nu face altceva, decât ne dă în reasumat ideile sale despre împărțirea, repartizarea venitului. Dar' deși Smith recunoaște cum am văzut — îndreptățiunea venitului după capital și pământ, în această parte a studiilor sale nu numai că ridică munca de asupra celorlalți factori ai producțiunii, dar' mai mult aci duce lupta cea mai înverșunată în contra capitalului. Ce se vede din aceste? Se vede și aci cea unilateralitate, cu care judecă toate chestiunile economice, care rămâne ca un fir roșu în toate teoriile sale, adecă faptul, că consideră munca ca singurul factor de producțiune. El voiește în un capitolul despre împărțirea venitului să se ocupe cu marea problemă socială. Nu-î succede însă a o reda cu destulă claritate și precisiune. Urmarea? Cu atât mai ușor poate fi interpretată de socialiști în favorul teoriilor lor.

Abstrăgînd însă dela toate aceste particularități, dacă vom căuta să vedem ce înțelege Smith sub venit, vom vedea, că în această privință e de tot aproape de teoriile moderne. Definește venitul aproape în înțeles modern După dânsul sub venit are a se înțelege tota

litate a acelor bunuri, cari într'un anumit timp sunt destinate direct pentru întrebuințare. Acele bunuri, cari nu ne pot satisface trebuințele nu cad sub această definiție. Astăzi înțelegem sub venit totalitatea acelor bunuri, cari într'un anumit timp ne stau la dispozițiune pentru mulțumirea trebuințelor.

Dacă vom considera faptul, că Smith face deosebire între venit brut și net, vom putea observa, că între aceste două teorii — înțeleg a lui Smith și cea modernă — în ultima analiză mai că nu există nici o deosebire. Astăzi venitul net, curat e acela, care ne rămâne după substragerea speșelor de producțiune. După Smith însă venitul curat se obține după detragerea speșelor capitalului circulabil și fix. Astăzi se subtrag speșele de producțiune și între aceste speșe obvine și acea categorie de capital circulabil, pe care Smith o cunoaște

jază la producțiune munca față de pământ și capital. Noi știm însă, că după Smith, numai munca e factor de producțiune; astfel nu e mirare dacă cu venitul după capital, interesele și venitul după pământ, rentafonciera, nu se prea ocupă. E foarte natural deci, ca, conștient fiind, precum teoriile sale despre muncă sunt unilaterale și esagerate, tot asemenea să fie și cele despre salar.

El plânge vremurile primitive dar fericite, când produsele muncii erau ale muncitorului. Organizația socială însă s'a preschimbat mereu. S'a ajuns la ideea de proprietate. Oamenii își însușesc proprietăți de pământ și-și agonisesc capitale. Admite ca pământul și capitalul trebuie să se bucure de oare-care răsplată. Cu toate aceste muncii trebuie să-și revină aproape totul. Salarul trebuie să fie deci cel mai considerat între toate referințele. Astfel esplicând lucrurile nu e mi-

In Siberia.

sub numirea de alimente și pe care la stabilirea venitului curat el n'o consideră. Astfel vedem c'ar exista oare-care diferență. — Pe de altă parte Smith se arată și inconștient într'un cât venitul național îl esaminează tot din acele puncte de vedere ca și venitul individual. Dela această idee conducătoare se abate, când vine să stabilească venitul curat. El greșește, când susține, că pe acest teren există deosebire între capitalul circulabil social (al societății) și între capitalul circulabil privat.

Salarul e răsplata muncii. Aceasta constatare a lui Smith numai bună o putem numi; bună, pentru-că, în adevăr, toți factorii de producțiune trebuie să fie răsplătiți în proporție cu partea ce o au în producțiune. Așa e și astăzi, când se recunosc ca factori ai producțiunii nu numai munca ci și pământul și capitalul. Salarul, ca răsplata a muncii, trebuie să stea în proporție cu raportul, în care se anga-

rare, dacă mulți ved în scrierile lui Smith sēmânța socialismului modern. Held zice de es. că îndată ce Smith susține că munca singură numai poate produce bunuri, natural, toate acele revin muncitorilor și deci dacă întreprinzătorii pretind din ele, prin acesta ei jignesc, vatămă și alterează justele interese și pretenșiuni ale muncitorilor. Cu un cuvânt, teoriile lui Smith despre muncă, valori și salar sunt cei mai tari razimi, pe cari se sprijinesc socialiștii. A-l face însă pe Smith responsabil de urmările teoriilor sale — vom arăta — e mare nedreptate. Până aci am cercetat teoriile lui Smith despre salar din punct de vedere socialist. Să vedem acuma într'un cât consună aceste teorii cu cele actuale. Știm, că Smith zice, că salarul depinde de tocmeală. Muncitorii țin să capete salar cât mai mare, întreprinzătorii, din contră, să dea cât mai mic. Această rațiune consună cu teoriile moderne. Minimul unui salar

trebuie să fie cel puțin atâta, ca din el muncitorul să se poată susține pe el și familia sa — continuă Smith. De aici pornește și Ricardo cu speșele lui de întreținere, cari în urma urmelor nu sunt alt ceva, decât ceea-ce în timp normal servește pentru susținerea unei familii de muncitor. Esagerează Smith, când urcarea salariului o aduce în strînsă legătură cu numărul muncitorilor, căci salariul nu stă chiar atât de mult sub influința creșterii populațiunii, e pendent de o mulțime de alte momente economice, precum și de alți factori deosebiți. — Vor rămănea însă veșnic adevărate constatările sale, anume că creșterea salariului nu atîrnă atât de actuala stare economică înfloritoare a unei națiuni, cât mai mult de progresul continuu ce-l dovedește respectiva națiune în aceasta privință. Adevărate vor rămănea și constatările sale în ceea-ce privește relațiile dintre salar și preț.

În legătură cu teoriile sale despre salar consacră câte-va șire și venitului după capital, intereselor. Din toate espunerile sale însă reese, apare, că el numai ia la cunoștință, că îngrămădirea de fond metalic a dat naștere capitalului și în zadar ne-am cerca să căutăm în „Wealt of Nations“ cauzele, cari au dat naștere proprietății de pământ și capitalului ori motivele, pentru-ce acestor doi factori de producțiune le revine o parte din venit, — căci nu vom afla.

Despre venitul după pământ, renta foncieră se ocupă de asemenea în mod restrîns. Din espunerile sale în această cestiune se poate deduce, că Smith urmează pe phisiocrați, când forța naturală de productivitate a pământului îl conduce să îndreptățească renta fonciară. Aname admite că de îndată ce pământul a ajuns a forma proprietatea cui-va, proprietarul a pretins răsplata pentru productivitatea pământului. Teoria lui Smith însă despre renta foncieră e mancă. A trebuit să vină Ricardo, care să-i deie o altă esplicare și un alt înțeles, care s'o justifice prin împrejurarea ca pământul e un factor de producțiune limitat, fapt, pe care Smith nici pe departe nu-l amintește. Eată în felul acesta tractează în partea referitoare la împărțeala venitului și cestiunea salariului, intereselor și a rentei fonciere. Cum am mai amintit și aci Smith esagerează însemnătatea muncii în detrimentul capitalului și al pământului.

Cât privește ideile lui Smith despre consumațiunea bunurilor trebuie să recunoaștem, că îi revine un merit strălucit, că în consumațiune a văzut el scopul final al producțiunii al întregii activități economice. El a atras atențiunea asupra intereselor producătorilor față de consumatori. Prin aceea că s'a stabilit pe punctul de vedere al consumatorilor a putut să judece mai corect influința și puterea factorilor de producțiune. De aci apoi, cercul larg al vederilor sale, care-l ajută să scoată la iveală

atât de strălucit rolul muncii în vieța economică. Cu toate că e conștient de însemnătatea consumațiunii, a acestei părți însemnate a vieței economice, totuși din cercetările sale reese ca „Wealt of Nations“ e consacrată producțiunii și anume producțiunii basată pe muncă. Iată deci la începutul acestui capitol, accentuând faptul, că economiștii englezii s'au ocupat mai mult numai cu o parte a vieței economice, cu producțiunea, ziceam despre Smith, că deși nu cade în această greșeală, nu stă departe de ea. Nu cade în această greșală, căci deși în general nu ne dă teoria consumațiunii, totuși consumatorului e ideea fundamentală și conducătoare în cercetările sale, în jurul căreia totul se învîrte. Să vede, că Smith atât de simplă a considerat cestiunea consumațiunii bunurilor, încât nu numai că n'a ținut necesar a o cerceta, ci o credea, că nici nu are sens să existe à parte, căci a considerat-o ca o funcție socială și individuală, în interesul căreia se întemplă toată producțiunea. Cu aceste se termină partea teoretică a cercetărilor lui Smith.

În partea a III și a IV a cercetărilor sale se ocupă Smith cu politica economică, despre care putem zice, că dacă nu e cea mai renunțată, este cea mai cunoscută. Și în mare parte ideilor depuse aci are a se mulțumi o mulțime de reforme liberale, cari au ăvzut lumina zilei. Am văzut, când am espus conținutul de la „Wealth of Nations“ că Smith cât privește politica economică e înfocat aderent al libertății individuale. Nu credea, că acesta să se poată realisa, pentru aceea totuși o reclama. La politica economică a lui Smith se observă caracterul special britic. Economia agricolă, industria și comerțul le consideră uniform de însemnate și le așează pe aceeași treaptă. Dară totuși în decursul pertractării, el ca fiu credincios al Scoției își îndreaptă atențiunea cu deosebire asupra acestor două din urmă, asupra industriei și comerțului. Astfel economia agricolă cade pe planul al doilea al preocupațiunilor sale.

În partea a III-a carte sale ca un fel de întroducere la politica sa economică face istoricul agriculturii și al industriei dela căderea imperiului roman de vest până în timpul său. Critica instituțiunile câte s'au succedat în acest interval de timp și apoi își face observările sale, din cari reese clar libertatea, pe care o reclama pe terenul economic. Pretinde libertate pentru comerțul de cereale. Ideile sale relative la această cestiune ai avut foarte mare valoare practică cu deosebire când s'au redactat așa numitul „Anti-Corn-Law-League“ în contra vămilor de cereale, cari apoi au pregătit libertatea comerțului în general.

Intocmai cum face istoricul agriculturii, trece în revista și desvoltarea industriei. Toate observările ce și le face sunt caracteristice și din ele reese principiul fundamental al cugetă-

rilor sale: libertatea individuală pe teren economic. Astfel vorbind despre salar se ocupă și cu libertatea muncii, cu cehurile și timpul de învățare al diversilor ramii industriale. Ia poziție contra tuturor acelor tendințe a politicii europene, prin care se împedea libertatea muncii. Din toate reesc, că idealul său în toate privirile e muncitorul liber. El voește s'a reguleze partea practică a vieții industriale, dar cum reformele sale de politică industrială, pretindeau indirect o reformă socială generală și cum dădea o importanță prea exagerată muncii și clasei muncitorilor — de aceea proiectele sale de reformă n'au avut succes.

În toată partea practică a economiei sale politice se ocupă Smith mai pe larg cu comerțul, libertatea acestuia și concurența liberă. Ne aducem aminte cum împarte el comerțul în intern, extern și de transit. Ca punct de plecare la stabilirea avantajelor, ce ne oferă aceste trei ramuri de comerț, considera capitalul ce se întrebuințează. Ajunge la conclusia, că comerțul intern trebuie preferat, fiind-că ambele capitale alimentează munca internă, apoi cel extern, la care numai un capital e destinat a alimenta munca țerei, și în fine cel de transit la care nici unul din capitalele întrebuințate nu sunt ale țerei respective. Opiniunea lui Smith în această privință e eronată. N'ar fi trebuit să-i scape din vedere, că sensul comerțului ca branșă a producției constă în acela împrejurare, ca să poată mulțumi în măsură cât mai mare trebuințele. Atunci nu i s'ar fi părut comerțul extern și de transit ca niște ocupațiuni, pe care le poate profesa numai un popor dezvoltat economic, dar care nu-l pot favoriza bunăstarea. Judecata lui Smith asupra comerțului extern e grăbită, căci azi s'a dovedit că acest comerț e un factor de căpetenie al vieții economice, ceea ce, de alt-cum și Ricardo a demonstrat cu succes. Că Smith însă nu vede avantajele comerțului extern se explică clar și prin împrejurarea, că el luptând în contra sistemului mercantil a trebuit să isbească în prima linie în comeiciul extern, care știm, era idealul mercantiliștilor. Și el cugeta că îndată ce-l va succeda să dărime teoria balanței comerciale întreg sistemul trebuie să se prăbușască. Așa și făcu. În partea a IV a cărții sale pășește Smith mai cu vehemență în contra comerțului extern, acolo unde se ocupă cu critica sistemului mercantil. Meritul lui Smith e că a arătat pentru totdeauna greșelile sistemului mercantil, că balanța comercială n'a corespuns nicădată așteptărilor. El ajunge la fericita nistare că de câte ori voim să judecăm prosperitatea unui stat nu balanța comercială trebuie considerată, ci, că există o altă balanță, aceea, pe care ne-o dă raportul dintre producția și consumațiunea unui popor.

Apoi, că statul cu nici un mijloc nu poate împedea esportul metalelor nobile, dacă aceste trec peste cantitatea necesară pentru circulația internă. Echilibrul normal îl stabilește comerțul liber. Cât privește politica statului de a sprijini industria și comerțul Smith încă are păreri sale deosebite.

El crede superfluă protejerea producției indigene prin împedecarea importului străin. De ce? Pentru-că știm că Smith era înfocat propagator al ideilor de libertate comercială. Și azi încă aderenții sistemului liber schimbist pot afla destule argumente în „Wealth of Nations“. Clasice și adevăruri indiscutabile vor rămânea constatările, că industria nu se poate ridica pe cale artificială în nici un stat, că fie-care capitalist nisuește a-și plasa capitalul în întreprinderi mai apropiate din patria sa, că protecționismul e de prisos, dacă fabricatele indigene se pot transporta tot așa de ușor și de eftin ca cele externe, că mai bine să ne alimenteze străinătatea cu produsele sale, dacă aceste sunt mai eftine ca cele indigene, că concurența cu statele străine se căutăm s'o susținem cu produse, în a căror fabricațiune suntem superiori.—S'ar părea, că Smith merge prea departe cu ideile sale despre libertatea comerțului. Însă nu. Ne aducem aminte, că el în anumite cazuri aprobă protecțiunea și retorsiunea vamală. Condamnă premiile de esport și recomandă pe cele de producțiune, ca unele care în tot cazul sunt mai favorabile. Din aceste reese, că Smith n'a fost tocmai așa de radical liber schimbist cum multora le vine a crede. Nu; de la el însă au pornit alții, care au dus lucrurile la extrem. Așa de es. avem dovadă la școala manchesteriană. Smith însă nu poartă nici o responsabilitate.

Cât privește opiniunile lui Smith despre relațiile dintre colonii și țările matere, sunt în mare parte juste. Sunt îndoelnice însă unele afirmațiuni ca de es. că or ce binecuvântare atât pentru țara maternă cât și pentru colonie încetează, dacă cea dintâi ar căuta să monopolizeze producțiunea acesteia din urmă. Cât se atinge de relațiile Angliei cu coloniile sale nord-americane — deși laudă politica britanică, totuși recunoaște imposibilitatea de a-le mai susținea și recomandă, ca să le lase să dispună, să-și croiască singure soarta, după cum vor crede de nimerit. Aceasta s'a și întâmplat, căci în același an, în care a apărut, „Wealth of Nations“ s'a declarat Uniunea nord-americană.

Cu politica de comunicațiune nu s'a prea ocupă Smith. Vor trebui să vină ceilalți scriitori ai școlii clasice ca s'o completeze. Pe ici pe colo consacră câte-va idei spontanei și politice de consumațiune. Cu această politică abia scriitorii moderni s'au ocupat mai serios și mai intensiv.

În fine în partea a V a cărții sale se

ocupă Smith cu venitele, încasările și cheltuielile statului.

Hasbach este unul dintre aceia, care a analizat mai mult cercetările din „Wealth of Nations”. El susține că și pe acest teren Smith sta în legătură cu antecesorii săi. Pentru aceea totuși Smith va rămânea acela, care a dat viață științei finanțelor. — În legătură cu aceste se ocupă și cu politica de administrație, pe a cărei temeiu își așază el teoriile sale de finanțe. Smith voește un stat puternic, care să poată fi în folosul economiilor private și o astfel de administrație, care să poată servi scopurilor aceluiași economii, cu un cuvânt politica sa de administrație ne presintă statul modern.

Acum, după ce am analizat parte de parte din cercetările lui Smith, să căutăm să facem o reprivire generală. Înainte de toate ne va apărea înaintea ochilor acea greșală generală, care ca un un fir roșu se poate observa în toate cercetările lui Smith — anume unilateralitatea cu care exagerează importanța muncii ca factor de producție, greșala, care servește de punct de plecare socialștilor, greșala însă, care își are și partea ei bună, întru cât prin aceasta s'a dat naștere științei economiei politice. Această greșală generală pricinuește apoi o mulțime altele noue. Am văzut bunăoară definițiunea îngustă a valorilor, aprecierea greșită a celorlalți factori de producție, a pământului și capitalului și în fine cestiunea împărțirii venitului, în care greșelile lui Smith ajung la extrem. Cum am zis toate aceste își au originea în unilateralitatea cu care a apreciat munca. Acest fapt dă un colorit socialistic cercetărilor lui Smith. — La partea practică a cercetărilor sale Smith de asemenea cade în unele erori. Pretutindenea el se pune pe punctul de vedere al clasei de mijloc engleze, examinează un om care abia ar exista în realitate și astfel devine abstract în cercetările sale. În om nu

vede decât un singur instinct, care 'l'îndeamnă și-l împintenează la acțiune, anume interesul personal. Pentru aceasta mulți îl condamnă ca propăvăduitor al egoismului. Această acuză cade, dacă cânsiderăm, că Smith în activitatea singuraticilor indivizi, — activitate mânăată de interesul personal, vede o acțiune generală, care nu poate fi decât numai spre folosul societății. Greșește Smith că îl voiește să impună teoriile sale pentru toate timpurile și când le generalizează pentru întreaga societate. N'a ajuns să recunoască, că antagonismul de politică, naționalitate, ba chiar și de religie e cu mult mai puternic, decât să se poată supune unor astfel de legi, cari să fie valabile în întreaga lume.

Dar ori câte ar fi greșelile lui Smith, valoarea operei sale e incontestabilă; s'ar putea scrie volume întregi despre părțile escelente ale cercetărilor sale. Mersul cel mai mare al lui Smith e că a accentuat libertatea pe terenul economic și că direcția care a propăvăduit această libertate a adus-o la isbândă. El s'a făcut întemeetorul principiului libertății individuale.

Cu aceste se poate adevări, că Smith e întemeetorul și părintele Economiei politice moderne. Aceea ce a creat el a dus lumea la un nou mod de cugetare. Acest adevăr e azi recunoscut de toată lumea învățaților. Chiar și Rocher recunoaște că istoria economiei politice se poate împărți în două perioade, una înainte, alta după pășirea lui Smith — sau „alles Frühere als Vorbereitung auf ihn, alles Spätere als Fortsetzung von ihm oder, Gegensatz zu ihm erscheint“.*

* Cu capitoul acesta se termină numai partea referitoare la scrierile de Economie politică a lui Smith. Pentru complectarea acestei lucrări rămâne să mă mai ocup în viitor și cu cele-lalte părți a activității sale științifice.

Ioan I. Lăpădatu.

Promoție.

— Apoi să veniți, mă, nu mai așteptați invitări . . .

— Venim, venim, la câte?

— La douăsprezece, în aula. Dacă nu-ți fi la promoție, să veniți măcar la potus. De seară la opt. Știi în birtul nost. A sosit și bătrănu-meu.

Vestea din urmă ne-a atins în mod deosebit. Aveam să mergem necondiționat, să-l vedem pe bătrănu.

E un adevărat deliciu să vezi un țăran simplu asistând la promoția de doctor a ficioru-său.

La douăsprezece eram cu toții în aula universității.

«Bătrănu» sta într'un colț, încunjurat de nație, privind cu un fel de spaimă la lumea din juru-i. Își ține căciula neconținut în mână, și când face vre-un pas, bagă bine de seamă, să nu lunece pe parchetul lustruit al aulei.

Să face tăcere. Rectorul și decanii intră cu pedelii, cari duceau insigniile înaintea lor.

Bătrănu se ridică în vârful degetelor, își oprește respiraerea, se uită fix la tinerii postafi în fața rectorului.

Sunt cu toții în vestminte negre, cu mânuși albe.

Icoana ficioru-său îi apare de-odată într'o lumină ne-obicinuită. Il vede cum stă drept, cu fruntea ridicată, par'că zimbește.

În străfulgerarea unui gând, bătrănu vede, ca într'o panoramă minunată vieța întreagă a ficioru-so. Își aduce aminte de vremea, când era mic și îi ducea de mâncare cu desăgii, când mergea Joia la mărturie. Il vede par'că slăbuț, zgrebulind în ciorecuți, cu căciula trasă până peste urechi, venind dela școală. Și câtă bătaie a mai mâncat bietul băiat, că nu avea stare, de gândia că-și face de cap. Odată și-a fost și pus de gând să-l aducă acasă. Numai popa luon i-a stat mereu pe cap: «Măi bade, nu te uita, așa-s copiii. Numai să învețe bine, mai lasă-l și la largul lor. Că din darul lui Dumnezeu tot ai o țăr de stăricică.»

Să gândia mai întâiu să-l facă dascăl, mai pe urmă popă, dar băiatul ținea morțiș, că el numai „doftor“ vrea să se facă.

— Apoi, dragu tatii, vezi bine, că nu mai avem putere . . .

— Lasă, tată, că ne-a ajuta D-zeu . . .

Și băiatul a crescut de capul lui la universitate, că bătrănu, bietul, nu mai avea nici o prindere.

Să fi știut, că îl țin atâta amar de vreme pe la școli, nu l-ar fi lăsat, Doamne ferește . . .

Acum însă s'au isprăvit toate acestea; ficioru-so îi doftor.

Și privește cu un fel de sfială la el, în vreme-ce ochii lui se aprind ca de o apoteosă . . .

El vede pe ficioru-so domn mare, toți vor sta cu pălăriile în mână în fața lui. Odată cu capul bătrănu nu se gândia să șadă de aci încolo la ficioru-său. Nu, dar . . . așa câte-odată, va merge să vadă ce mai face, și când va eși cu el pe stradă, va pași cumpenit și mândru, și oamenii se vor coti la spatele lui: «ăsta-i tata lui domnu doftor» . . .

Vieța viitoare a ficioru-so i-să părea așa de fericită, cum în realitate nu era să-i fie, nici odată.

Cât pentru el — — — de aci încolo — sapa și lopata. Știea el, că nu mai are zile multe, dar ochii i-să umpleau de lacrimi, la cugetul, că Dumnezeu l'a învrednicit s'o ajungă și asta.

Și figura lui nepretențioasă lua par'că proporții uriașe; ochii lui schinteiau de un foc biruitor, el vrea par'că să spună publicului adunat: »Vedeți oameni buni, ăla de acolo e copilul meu!»

Bătrănu tresare din reverii. Să ridică cu toții; tinerii doctori depun jurământul pe sceptorul rectorului. El vede cum după aceea, domni ăia mari dau cu toții mâna cu copilul lui și se pomenește apoi, că publicul începe a se împrăștia.

El rămâne nedumerit. Cum, s'a și isprăvit totul? Altcum își închipuia el lucrul. Credea, că domni ăia mari îl vor lăuda pe ficioru-său înaintea tuturor, și că vor spune poate o vorbă și despre dânsul, că bine a făcut că l'a dat la școală, și că a ascultat de povața lui popa luon . . .

Și, în vreme-ce, colegii felicitau pe tinăru

doctor, bătrânul pășia indispus spre eșire, învîrtindu-și căciula în mîni, și avînd multă grijă să nu lunece pe podelele ălea afurisite, lucii ca ghița.

— De seară ne întîlnim la «potus.»

Bătrânul stă la dreapta ficioru-so, și se ridică să întindă mîna, de câte-ori sosește vre-un universitar.

— Servus, Doctore, cum te simți? . . . Mă, zău, par'că ai o mutră mai domnească, ca înainte de ameză, mai de doctor . . .

Doi servitorii rostogolesc butoiul în sală, câteva lovituri de ciocan, o fișitură . . . și criglele se înșirue la masă.

Un coleg salută de adio pe tinărul doctor. Acesta răspunde emoționat. Ființa lui radiează de fericire — și totuș în ochii lui se resfrînge umbra unei nefățărute păreri de rău. Era regretul despărțirii de prietenii, de vieța de universitar, care cu toate miseriile ei a fost poate cea mai fericită epocă din vieța-i . . .

Vorbește un altul pentru «bătrânul.»

Și bătrânul se ridică de pe scaun.

— Șezi, tată dragă!

Bătrânul nu vrea să șadă, ascultă până în sfîrșit vorbirea, pe urmă dă să vorbiască și el.

— Domniî mei și dragii mei . . . eu-'s țeran prost, nu știu să țin orații, dar vă mulțămesc pentru dragoste . . . și poftesc ca Dumnezeu să vă trăiască . . .

Nu știu de m'a emoționat oarecînd vre-un discurs magistral mai mult, decât cuvintele bătrînului.

Cu asta am isprăvit partea oficială a potus-ului.

Urmează glume și cântări, reamintiri din vieța colegului nostru, care ne părăsiasă, ilustrate, în cari s'erbătoritul nostru nu uita a se iscăli cât se poate de legibil: *Dr. Cutare.*

Bătrânul începe a se familiariza și se pune și el pe glume.

Un chelnăr șoptește ceva la urechia Doctorului; acesta îi răspunde:

— Dacă s'a isprăvit, să vie altul.

Să aude cum desfac butoiul al doilea. Și cheful curge într'una tot mai aprins.

Bătrânul se pleacă spre ficior.

— Să fi trăit mamă-ta s'era, să te vadă, cum ar mai plînge . . .

Și ficiorul rămîne pierdut în reverii; amintirile din copilărie îl impresoară. El vede căsuța lor din capul satului, pe mamă-sa, tovarășii lui de jocuri. Și din vîlmășagul lor îi răsar doi ochi frumoși, cari îl învîlue cu neșpusă căldură . . . ochii ei!

— Mă, doctore, ean nu mai filosofa aici, cântă-ne aia dela voi!

Și el începe, acompaniat de întreaga companie:

Foaie verde, foaie lungă,

Toate plugurile umbă,

Numa-al meu șede la umbră . . .

Bătrânul își razimă fruntea în cotul stîng, își întoarce fata spre părete și își duce la ochi mîneca cămeșii, să nu-i vedem lacrimile . . .

Simin.

In liniștea seriî.

In liniștea întinsă-a seriî,
Cînd aștrii 'n lumile senine
Plutesc, ca 'n vișele de aur,
Cînd crengile de florî sunt pline,
Căzînd petalele-adormite,
Sub mîngăerea adierî,
Tresaltă șoaptele aprinse
Nălțându-se sub vîlul seriî.

Ămanții vechea lor poveste
Și-o spun încet, în fericire,
Ăceeaș vorbă „totdeauna“,
Ăcelaș cîntec de iubire.
Tu, visător, pe fir de gîndurî
Îți țeși o lume adorată,
Și vise — roze și iluzii
Sub palul luneî fermecată.

Dar toamna florile sunt moarte,
Iluzile s'au stins, și vise
S'au perd în hăurî fără marginî,
Ca paserî dragî de frig învinse.
Și frunzele s'aștern cărării
In trista ei singurătate,
S'au sfărîmat atâtea gîndurî,
Atâtea vise sunt uitate . . .

Sub cerul trist și plin de nourî,
S'au pare moartea că plutește,
Și 'n legănarea ei ușoară
Natura tristă s'ofilește.
Și par'că 'n nopțile tăcute,
In vîntul tremurînd a jale,
Aud un cînt, ca 'ntr'o surdină:
„S'au dus și visurile tale“.

SPAȚIUL ȘI TIMPUL.*

Distanța dintre București și Paris pentru drumașul pedestru e oribilă; pentru mașina cu vapor e relativ scurtă; pentru electricitate dispăre. Distanța dintre Pământ și Lună (385.000 km.) ar fi foarte însemnată pentru mijloacele noastre de comunicație; pentru electricitate și lumină e o secundă și câte-va clipe. Distanța dintre Pământ și Soare (149 milioane de km) pentru trenurile noastre esprese ar fi colosală; pentru electricitate și lumină nu e decât o alergare de 8 minute. Acelaș raport crescând îl întâlnim între noi și corpurile cerești depărtate. Dela o stea extremă a calei lactiere până la o stea din celălalt capăt zarea strebate abia în 7768 de ani. Iată o distanță uriașe, teribilă, din care nici a mii parte nu o precepe fantasia umană. Rămâne necuprinsă chiar și dacă am aminti, că un tren espres de pe la noi abia ar percurge-o în 14, 164, 120.000.000 de ani!

Flammarion observă, că trecutul Pământului și al tuturor corpurilor cerești, în toate detaliile, e scris în Univers prin valuri de lumină. Acelaș rost îl are profunda cugetare a lui Eminescu:

La steaua, care-a răsărit,
E-o cale-atât de lungă;
Că mii de ani i-au trebuit
Luminei să ne-ajungă.

Poate de mult s'a stins în
[drum,

In depărtări albastre
Și zarea ei abia acum
Luci vederii noastre.

Dela Pământ până la proxima stea fixă lumina abia ar ajunge în nouă-spre-zece sute de ani.

Privind din distanțe atât de colosale — colosale pentru noi, dispărente în Univers — un spectator înzestrat cu simțul vederii clare, ceea-ce teoreticește este posibil, ar observa Pământul și locuitorii lui tocmai pe vremea lui Isus Christos, în fasa culturală de acu's nouă-spre-zece sute de ani.

* Un capitol din „Hades“.

Despre nici o stea „fixă“¹ nu avem idei exacte, căci nu le vedem în stadiul actual, în fasa cum astăzi rotează, pulsează sau se transformă, ci cu câte-va mii de ani îndărăpt, cam în fasa, cum se aflau în epoca archeolitică a Pământului. Mii de ani trebuiesc sprintenelor raze de lumină, ca să străbată dela aceste mase cosmice până la retina ochiului nostru. Zic „raze sprintene“, căci zarea lunecă pe undele eterului cu iuțeală de aproape 300.000 de km. pe secundă.²

Timpul și spațiul sunt modalități ale cunoașterii noastre. Timpul nu e decât *succesiunea*, în care observăm lucrurile; spațiul e *direcția*, în care le observăm.³ Sub „timp“ înțeleg trecutul, prezentul, viitorul, în mersul lor neîntrerupt; sub „spațiu“ înțeleg noțiunile: „aici, acolo, mai încolo; în sus, în jos“. Astronomia ne demonstrează însă, că noțiunile de „sus“ și „jos“ nu există, și noi vorbim în acest sens numai întru cât ne atrage pământul; de altă parte noțiunile de depărtare sunt absolut subiective: ceea ce pentru mine e „aici“, pentru altul poate fi „acolo“. Și invers. Timp și spațiu nu există în realitate absolută; ele sunt moduri subiective ale observării noastre.

În acest chip trecutul, prezentul, viitorul, precum și poziția sau direcția lucrurilor nu sunt lucruri în sine = „Dinge an sich“, după vorba lui Kant, ci numai modalități ale perceperei noastre. În Univers nu există în realitate

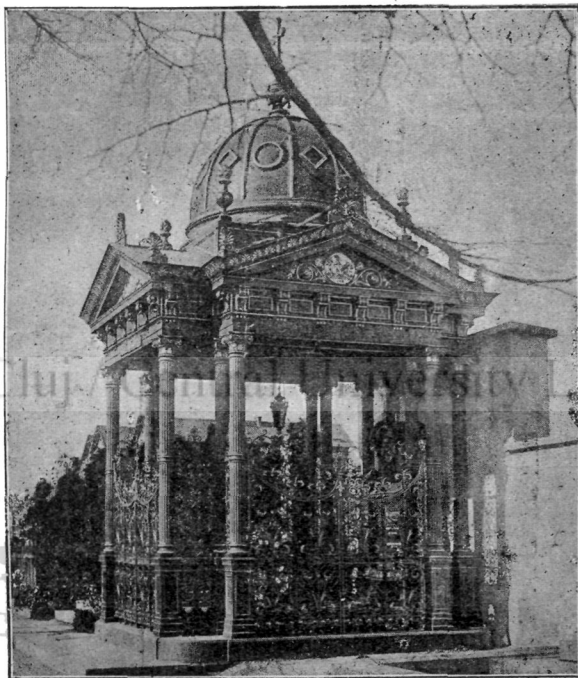
decât un singur principiu: *forța*, care se manifestă sub diferite aspecte, ear Universul însuși e — după vorba lui Pascal — o sferă imensă, al cărei centru îl aflăm pretutindeni, suprafața — *nicăiri*.

G. Todica.

¹ În realitate nimic nu e „fix“ în Univers.

² Mai exact 299.900 km. Iată țifra satorită din aberația luminei, după calculul de acu-î anul al astronomului italian Perotti dela Nizza și după calculul de acu's doi ani al astronomului american Michelson.

³ În Sanscrita: Timpul = Kalaha înseamnă a număra; spațiul = deshaha înseamnă a arăta.

Mausoleul lui Gozsdu.

SATUL MEU.

Fata clopotariului.

Afară țirăe ploaia și picături mărunte suflă vîntul în obloanele ferestrelor. Părae multe aleargă cătră șes și cum vijăe și merii din grădina vecinului, se întinde peste tot un sunet ca de cioaie.

În casa clopotariului din deal, ntr'un pățcel îngust își deschide încet ochii fata clopotariului, Măriuța.

— Mamă mea cea bună, gîndești d-ta, că o să mă mai scol.

— Cum să nu te scoli drăguța mami! Nuța Popii cum a fost de beteagă și azi e roșie ca un trandafir.

Măriuța își aținti privirea la crăcuțele de pîr, ce se îmbulzeau la fereastra de cătră uliță ca și când s'ar uita înlăuntru.

— Mamă dragă, auzit-ai d-ta cum a urlat cănele vecinului la fereastra noastră azi-noapte?

— N'a urlat nici un căne draga mami, toată noaptea am priveghiat lângă tine și n'am auzit. Ți s'a nălucit ție așa din senin.

— Ba eu l'am auzit bine, — de două ori — și ăla urla a moarte.

Bêtrâna eși în tindă să nu o năpădească plânsul.

Vecinii și rudeniile stau jur cu ochii plânși și-și ascundeau fețele.

Beteaga earăși a închis ochii. Fetii i-s'a schimbat și glasul, i-s'a stîns, suflarea îi era greoaie și abia putea grăi șoptind.

— Mamă dragă, mor și d-ta nu te știi cânta după mine.

— Tu, știi, că mă vei învăța, drăguța mami.

— D-ta știi «drăguța mami, drăguța mami» și muerile te vor ride.

— Să mă îngropați lângă copilul meu, și să nu-mi puneți mărgele, că sunt mama la trei copii. Lele Mărie, să nu lași pe mama să-mi pună mărgele, că ea nu știe.

Și nime nu-i putea răspunde.

— Și să vii cu cărbuni la mine în deal și să-mi aduci și copila, și la Florii să-mi aduci la cap mîguri de salcă, să știu când se desgheață pămîntul. Să-mi faceți pomeană cum se cade și să nu mă îngropați fără pomeană.

Suspine nădușite eșiau din pieptul tuturor.

— Să-mi tragă clopotele la toate trei biserici — unde-i tata?

— Aici îs draga tatii, și bătrînul clopotar se așeza pe marginea patului și plîngea cu hohot.

— La biserica noastră tu să-mi tragi clopotul cel mare. Tu'l știi trage așa de jalnic;

am plîns totdeauna. Aș vrea să știe toți, că-s fata ta, că nimēnui rău n'am făcut.

— Dați-mi copila!

— Drăguța mami, cătră cine vei zice tu mamă. Vei veni la mine în deal în zile de prasnîc, vei plînge — și nu m'ai cunoscut.

De-abia a măi avut atîta putere, ca ridi-cîndu-și capul să-și sărute pentru cea din urmă dată copiii...

Căldura de vară s'a muiat și în mișcarea vîntului de avecernie așa zuruiau spicele de grîu, ca și când le-ar scutura cineva cu mîna.

Norii de ploaie s'au oprit pe un virf de munte și în razele soarelui erau ca poleiți cu argint.

Lonca ear s'a umplut de cosași și dealul de secerătoare. Hotarul răsună de cîntecul lor. Și soarele așa se lăsa de încet după deal, de pare-că pe cîntecul lor voia să asfințească.

Lin, de-abia străbătînd în hotar începu a suna clopotul cel mic de la biserica din deal cu sunetul lui subțire, plîngător...

În Zăvoiu, de două zile de-abia a cosit trei căpicioare de fin Toma lui Dinu. De vre-o căte-va zile nu-l prinde locu. Boii nu-i trag bine și nevasta e rea de gură.

Toată ziua e buimăcit și-și uită că unde a plecat de acasă. Livada e plină de mușinoaie și erii s'a rupt coasa într'o răchită.

Cînd a auzit clopotele a știut, că dragostea lui de demult s'a stîns pentru totdeauna. A stat mult ascultînd cum boncăe a jale clopotele din turn.

La spatele lui curgea Oltul, încet ca totdeauna. Prin mintea lui Toma se învîrteau clipele de demult, petrecute pe țermurul acesta. Atunci el purta pene în pălărie și Măriuța era fată mare. Ea venea la întors, el mergea la coasă. Livezile le erau vecine. El n'avea cap să isprăvească cu coasa și Măriuța nu gîta cu întorsu.

— Vai, că leneș mai ești, bădiță!

— Ne potrivim amîndoi, draga mea.

— Eu tot voi gîta mai inte ca tine.

— Gată și vină, de 'mi tinde pologii.

La avecernie plecau amîndoi cătră casă peste luncă de-a dreptul.

Ce vremuri! Ea s'a măritat după altul, el a luat pe alta. De-atunci n'au măi știut unul de altul.

Sunetul clopotelor umplea hotarul cu jăluirea lor. Toma asculta ca dus din lume, apoi se lăsa pe căpița de fin a vecinului și plînse, plînse...

2. **Şaguna ca scriitor**, disertație de *Ioan Lupaş*, stud. phil.

3. **Fantasia din Faust**, de Alard, solo de violină executat de *Leo Bohăţel*, stud. techn., acompaniat la piano de *Aurel Iorga*, stud. med.

4. **Così fan Tutte**, ouvertură de Mozart, executată de *orchestra societăţii*.

5. **Ceva despre noi**, conferință de *Dionisie Stoica*, stud. phil.

6. **In zadar**, de G. Dima, executat de *corul societăţii*.

7. **Rosa Orientului**, vals de Ivanovicu, executat de *orchestra societăţii*.

*

Şedința festivă a succes bine ca totdeauna. Punctele din program, adecă unele dintre ele au fost bisate; toate au fost cu multă diligență și precisiune executate. Pentru buna reușită a cântecelor dl *Cornel Popescu*, pentru aceea a orchestrii dl *Leonida Domide* au desfășurat o laudabilă stăruință și iscusință în conducerea, corului respective a orchestrii, compuse din dibaci diletanți. Dl *Leo Bohăţel* asemenea a știut interpreta în chip pătrunzător sentimentul iubirii și s'a distins prin o tehnică isteată. Disertația despre «Şaguna ca scriitor» ne-a prezentat într'un tablou bine ortunzit pe marele Arhiepiscop ca purtător al condeiului și dascăl stăruitor întru răspândirea luminii. Iar dl *Stoica* în conferința sa pornind dintr'un punct de vedere mai înalt, filosofic, a atins în treacă mai multe scăderi actuale.

*

Dl *I. F. Negruțiu* stud. techn. a vorbit într'o şedință literară a soc. despre „Rentabilitatea asigurărilor pe vieață“.

BIBLIOGRAFIE.

Bănăţeanul: *Deprinderi păgubitoare*. Sfatură și învățătură.

Cu acest titlu a apărut a doua broșurică din edițiunile Desp. Lugoj al «Asociațiunii».

16 articolașe scurte — și nu prea cu forță — cuprind cele 67 pagini ale amintitei cărți. Autorul *Bănăţean* urmărește scopul »de a contribui și el în măsură modestă la întărirea noastră economică, culturală și morală«. Relevează deci mai multe scăderi, pe cari dănsul le-a observat — după-cum ne mărturisește, în călătoriile sale prin Bănat. Vorbește în contra unor obiceiuri stricăcioase și propune unele moduri de îndreptare, dă unele sfaturi nu tocmai hotărâte și asupra efectului cărora adese-orî încapă multă îndoială. În general toate cele 16 articolașe — reproduse din »Drapelul« — sunt lipsite de caracterul fundamental al sfaturilor pen-

tru popor. Nu sunt decât ecoul șters al unor constatări făcute deja mult înainte de alții cu mai multă putere de observație, cu mai mare iscusință în mănuierea condeiului și mai pricepuți în meșteșugul de a glăsuși pe înțelesul tuturor. Un defect mare al preținșelor »sfaturi și învățătură« e, că nu sunt scrise în graiul poporului și că autorul lor nu știe românește, pare a fi lipsit chiar și de rutina unui ziarist de ocazie.

O propoziție zighirită la pagina 46 ne spune, că »avem în literatura română mai proaspătă multe cărți scrise anume la înțelegerea, instruirea și educațiunea poporului«. E de crezut, dar' ca broșurica de față să fie înșirată între scrierile de asemenea caracter; să ne dea însă dl *Bănăţeanul* voie să-î spunem, că e imposibil întâiu pentru-că d-sa nu știe povesti cu poporul. Limbagiul articolașilor s'ei e plin de niște cuvinte inconsumabile pentru nenea Gligor, orî pentru badea Toader cărora nu le-ar prea veni la socoteală cetind de spre fracțiuni politice, despre discuții, cari deviază (p. 9) *Icarus din mitologie, omogenitate* (p. 16.) despre datine *neclătinabile, despre eiectarea cultului după diferite sisteme*, dintre cari sfătuitorul *Bănăţean* pe cel după florinul de dare îl află mai *just și ecvital* și *executabil* (p. 21), despre părți *horende, situații suportabile, poziții* demne în toate direcțiunile (p. 29) *preliminar, național și ecvitalizat, a indigeta vederile, esclusiva plutocrație* (p. 33) etc... etc. și despre *lozinca timpului* cu nemțescul cuvânt: *Der Erwerb* (p. 35.) despre *laci-tatea moravurilor* (p. 40), *massă inertă și dezorganizată, excludivism cras* (37) și despre C. XXV din Analele istoricului Tacit.

Cum pot încăpea aceste și alte asemenea nechibzuite șodenii într'o broșurică de 67 pagini, menite spre »înțelegerea, instruirea și educațiunea poporului«. Cine vrea să stea de vorbă cu blagoslovitul popor, trebuie să-și tocmească graiul gurii sale după vorba înțeleaptă a țeranului: »vorbește cum ție vorba și te poartă cum ție portul«. — Și mai trebuie, pe lângă aceasta să rămână strict pe lângă felul de gândire al țeranului, să colinde cu glăsuirea lui numai până unde îi permite cercul de vederi și de judecată al cutărui cneaz, sau al altui om din sat. E chiar ridicol a te cerca să-ți arăți erudiția în astfel de scrieri, cum face »*Bănăţeanul*«, când se silește a ne arăta, că el cunoaște mitologia antică, povestea lui Menenius Agrippa, pe Newton, Galilei și Copernicus, pe Tacit, din care îndrăznește chiar a cita (*greșit* — se înțelege!), dar' apoi la pagina 48, unde își espune cu duiumul reminișcențele cunoștințelor sale de *drept roman* și de citații latinești din *Leges duodecim tabularum*. Asta va să zică a da dovadă de o *erudiție falsă*.

Intreagă broșura, gemând sub povara acestor tirade — ne prezintă un lucru de prisos în raport cu scopul cel urmărește, iar autorul ne face impresia, că a zis numai în glumă, că vrea »să contribuie la întărirea noastră economică, culturală și morală«. Noi cel puțin nu aflăm serioase aceste vorbe în raport cu felul discuției d-sale. Nu așa se povestește cu poporul și nu orî-cine știe scrie pentru popor, cu atât mai puțin acela, care nu poate pătrunde în spiritul și graiul poporului.

Scopul acestor broșuri nu justifică într'un nimic

apariția ei. Pe autor nu îl putem felicita. Din contră regretăm, că de astă-dată nu i-a succes încercarea. — Intre a *voi* și a *putea* există o distanță mărișoară, preste care dl Bănățeanul am dori să treacă — sănătos!

I. L.—ș.

*

În atenția lumei musicale !

Am primit două compoziții de ale d-lui Timotei Popovici: „Știi mândro când ne iubiam“ pentru 4 voci de bărbați, prețul 50 fileri, și *Axionul* „Cuvine-se cu adevărat“, compus pe baza melodiei glasului al 4-lea, prețul 60 fil.

*

A apărut „*Buchetul meu*“, poesii de Ioan Iosif Ardelean.

Autorul făcea mult mai bine, dacă paralele, care le-a cheltuit cu tipariul, le făcea dar unei societăți culturale românești, câștigându-și astfel adevărate merite... Pe câtă vreme așa...

ILUSTRĂȚIILE NOASTRE.

In Siberia de Sohaczewsky. Sărmanii... robii nevinovați ai stăpânirii volnice și neumane, martirii sfințitei libertăți a gândirii, jertfele orbului sistem de ocărnuire! Bătrânul cu barba 'n piept, muncit și doborât de gânduri, supt de ger, așteaptă resignat țintuirea cătușelor. Nelegiuire.... la vârsta lui!

Tristă icoană, din veacul „libertății, egalității și fraternității“!

*

Mausoleul lui Gozdu. Dăm loc în acest număr fotografiei mausoleului lui Gozdu, așezat în cimitirul cel mare al capitalei, lângă gara de Ost. S'a ridicat de câțiva ani și a costat vr'o 60 mii fiorini.

*

Inger. S'a stins cu zîmbetul pe buze. Și nu înțelegi de ce s'a mai născut? Îl plânge casa toată. Zdrobită de durere, mamă-sa simte nespūsă liniște, când aude, un glas mîngăetor: „Lasă-l nu-l mai căina, el e inger în ceriu“!

POȘTA REDACȚIEI.

Ața. Am primit poeziile D-tale: »Să crezi?« și »La horă«. Constatăm cu plăcere, că asupra scrisorilor D-tale planează un aer de rumenă sănătate — deși ce privește tehnica sunt „pecabile“, totuș găsim în ele garanța pentru — viitor. „*La horă*“ ar putea merge, dar credem, că nici D-ta nu insiști, când îți spunem că ne simțim îndreptățiți a aștepta dela D-ta lucruri destul de frumusele.

Dlul C. Stoenscu, Craiova. Manuscrisele ne-au sosit. Dăm drăguța »Iarnă«. Vor urma pe rînd. Avem material mult. Cât privește romanul „*Pour une nuit d'amour*“, — noi credem că ne-ar fi binevenite câte-va traduceri mai scurte, apărînd revista noastră în restimpuri așa îndepărtate.

Dlul Popescu-Polyctet. Ne cerem scuze pentru întârziere. Manuscrisul s'a fost pierdut.

Dlul Antonius Dringou, teolog absolut. Beiuș (?) »Cetitu-ți-am măiastra odă« *Matiei* — cum îi zici D-ta »poesie«, ferecată cu pseudonimul D-tale spus în două

limbi: „*Lilium candens* — sau *Trandafir fulgurător*“. Oda D-tale e în poziția fericită de-a băga fiori în concertul Europei culte, când îl provoci pe *Matiaș* craiu:

Reconstrue Europa (și jur. Red.)

Regatele înalte
Nu cumva ca Sodoma
Infernul stingher arzale
În focul sulfur.

Cu crucea ai învins lumea
Eroae când-va p'êst întins
Ș'atunci Fanarul străbuna (!?)
Lăsă-o în sânge devins
Urbi et orbi!

Apoi:

Păstorul de cîndva în ziua
Amară de *ulții* (!!) va sosi
Să judece tot, ne fă cu piua (de zahăr? Red.).
Intercesă-a ne-odichni
Defendându-i-l. (Pre dînsul. Red.)

Apostol și Rege iubite!
Cătă la ce ne-ai profețit
Fă-ne cu Cumele sibile
Ziua și noaptea de'ndrăgit,
Să-ți dregem urma.

Dle Antonius — redacția noastră strănută, culegătorii au guturaiu cu toții. Te conjurăm să Te puî pe carul de foc — să 'Ți aduni manuscrisele și să vii să Te vedem în »absoluta D-taleologie« — căci poet ca D-ta nu se mai află »*urbi et orbi*«. Salutare, de trei ori salute, Dle Antonius. »Laude-să Dl Isus Cristos!«

Augustin. Poesia »*Mama*« e anemică. Subiectul e bun — dar espunerea e de tot neingrijată. Tehnica scărțăie. Diminutivele: »frăguță« etc., sunt incolore. Poate altele.

Dșoara Lia.

Te-am ruga mări ruga,
Să trimiți pe cineva
Ce-î mai mândru 'n țara ta.

De-atîta amar de vreme nici un vers. Așteptăm cu multă dragoste.

Viorel. Șirele matale ne-au plăcut, căci ne-au înprospătat vremile trecute și 'n special impresiile, ce nu zăboviau a ne coplesi după »primul amor nefericit«. Să mai aștepti nițel, până vei putea privi lumea cu ochi mai optimiști. Nu înceta de-a scrie, căci îți profețim, că cel mult preste un an ne vei putea surprinde și cu versuri „publicabile“. Fi mîngăiat, că-ți cunoaștem noi durerea (... ingrata!...); n'o mai știe lumea toată.

Greșeli de tipar.

În No. 9—10, s'au trecut următoarele erori mai mari:

Pag. 138, șirul 8 din jos „dat la urmă“ în loc de „dat de urmă“.

Pag. 157, „iprea“ în loc de „e prea“. „Odichă“ în loc de „odichnă“.

Pag. 160, c. II, „zîmbito. R.“ în loc de „zîmbitor“. În No. 11, pag. 176 „eos ipso“ în loc de „eo ipso“.

Șef-redactor:

ALEXANDRU CIURA.

Editor și redactor resp.:

AUREL PAUL BĂNUȚIU.

SUMARUL.

I. Poesii.

	Pag.
Ardo. Luptă	42
C. S. Stoenescu. Cântec (după A. de Musset)	178
Iarnă	178
Elena din Ardeal. Impăcare, lui E.	131
Emilian. Mireasa	190
Horia. O lume-ași da	21
In pădure	73
Melin. Excelsior	60
Pe drumuri	67
Octavian. Acasă	22
Ear când veî durmi (după Heine)	40
Dorință	95
Toamnă	114
Bêtrâni	171
Othmar. Rapsodie	2
Popescu-Polyclot. In liniștea serii	186
Sandu. Mândreî.	12
Cu ameazul	54
Ești a mea de-acum	102
Un dor ascuns	138
Semper Sacerdos. La mormântul tîu	62
V. E. M. Flori de urzici	14
Despărțire	29
V. E. Moldovan. Am cântat	111
Un cântec	147
V. Vlad Delamarina. Noi nis acasă	26

II. Proză.

Aegea M. Antagonism politic, sau puterea elo-	41
cintei	41
Agârbiccanu I. Bădea Nicolae. Schiță	116
Agog. La anticar	62
Al. Mensa academica	103
Ardo. Furtuna	168
Bănuțiu Aurel P. Scrisori de-ale lui Aron Pum-	126
nului 9-10, 23-24, 44, 62-63, 78-79, 105-106,	126
Ciato Aurel. Spre ideal. Conferință	45, 53-59
Ciura Al. In loc de program	1
Cornea I. Neli. Din preocupățiile moderne	161
Degan V. E. Uspățul la Românii din Ve-	136
țel 81-84, 132-	136
Goga Oct. † Dr. Ioan Rațiu	177
Gr. Xenia	22
Lăpădatu I. Adam Smith 97-101, 118-121, 148-150,	177
[163-167, 179-184	177
Lupaș I. Femeile in istorie 3-5, 38-40, 58-59	129
Mateiu Corvinul	129
L. † Octavian Papp	156
L-ș. Nuvele istorice de I. Popescu	172
Melin. Frunză vestedă	169
Moldovan V. E. Biserica satului. Schiță	65
Mister Petre, comediașul	85
Emil Zola	115

	Pag.
Othmar. Vis ori realitate?	28
Otavă. Nic. Esposiția industrială din Sibiu	155
Pribeag. Allons	5
Reteganul Pop I. Ioan Pățitul. Snoavă	49
Sebastian. Vis.	93
Faust de G. I. Lessing	21
Siegescu Jos. Dr. Căsătorii de probă	151
Simin. Posthum.	7
Icoane din viața de universitar:	
" In capitală	36
" După quartire	56
" Ilustrate	91
" In străini	102
" Studente	139
" Promoție	185
Sylvian Z. Anno Domini 2202.	19
Milionar	109
Tăslăuanu Oct. C. Literatură poporană.	77
Câteva contribuiri la biografia lui IA. Mureșanu	146
Todica G. Perspective	68
Spațiu și timpul	187
Tullius. Satul meu:	
Mama	11
Nenea	60
Floriile	74
Strigoaia	107
Domnu notarăș	141
Fata clopotarului	188
Vulcan Iosif. O scrisoare	33
Zola Emil. Povestii pentru Ninon (trad.):	
Zina iubirii	122
Fără lucru	144

III. Cronică.

Aprețierea lucrărilor archeologice ale d-lui Toc-	
lescu de străini	14
Poeți distinși	14
*	
Limba și ortografia	
Masa studenților din Brașov	
Statuă lui Brătianu	30
*	
Ședințele secțiunilor Asociațiunii	
Noutate literară	
Premiul Adamachi	46
*	
Bustul lui Eminescu	64
*	
Iulia Hașdău	79
*	

	Pag.
Adunarea generală a societății pentru crearea unui fond de teatru român	95
Tolstoi în România	95
*	
- Nic. Otavă — De-ale noastre	111
Al 76 congres al societății germ.-austr. medicale	111
*	
Descoperiri arheologice	112
*	
Seara de cunoștință a studenților români din loc Ședința de închidere a societății Petru Maior	
Picu Bobârnac. Bobârnaci	127
*	
✓ Constituirea societății Petru Maior	
✓ Conferințe filosofice	
✓ Influența temperaturii asupra activității intelectuale	158
Motive de inspirație artistică	159
*	
Dela „Petru Maior“	190

IV. Bibliografie.

Al. ... Elena din Ardeal: »Stropi de roauă«	14
Codru. ... Biblioteca »Poporul Român«	79
Seb. Stanca. ... Istoria pedagogiei de Dr. P. Pipoș	127
ABCdariusul ilustrat de St. C. Alexandru	159
D. Stoica. ... V. E. Moldovan Meteor	31
Studii și documente la ist. Românilor de N. Jorga	30
I. Brenndörfer: Elemente românești în limba săsească din Ardeal	30
V. V. Delamarina: Poesii	30
Opere complete de M. Eminescu I. lit. pop.	46
Anuarul XXXVIII-al gimn. român din Brașov	46
V. Grigorescu-Elvir. Opinia publică	47
I. Lăpădatu: Teoria asigurărilor asupra vieții	96

	Pag.
Anuarul V. al societății pentru fond de teatru pe anul 1901—2	96
I. L.-ș. Bănățeanul: Deprinderi păgubitoare	191
Musică. Helène Muntean: »Drum la deal« piesă pentru voce și pian	125
Posta redacției. pag. 15. 32. 47. 48. 64. 80. 96. 112. 128. 160. 176 și 192.	125

V. Ilustrațiuni.

Victor Koos. ... Non omnis moriar	6
Zina iernii	13
Povestire hazlie	19
Distracții	27
Guido Reni. Magdalena	35
Pe câmp	39
Massani. Bătrânii	43
Fl. Mureșan. ... Cu amezăii	55
Copii perduți	51
Pe gânduri	67
A fost odată	75
Guillon. ... Sărutul din urmă	85
Adolf Hermann. ... Reverie	89
La spălat de rufe	93
Vagabund	99
Fl. Mureșan. ... Ești a mea de-acum	103
Frumoasa satului	108
Emil Zola	115
Zina munților	119
Să joacă	123
Monumentul regelui Matia în Cluj	130
După cântec	137
Hoții	143
Drăguța mamei	149
Horia la împărat	165
Bouguereau. ... La scaldă	173
În Siberia	181
Mausoleul lui Gozsdu	187
Înger	189

